

מובא במשנה דרכים בהם העבד הכנעני נקנה ומשתחרר, הוא נקנה בכסף בשטר וחזקה, ומשתחרר בכסף ובשטר, וכך לשונה (שם כב):

עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחזקה, וקונה את עצמו בכסף על ידי אחרים, ובשטר על ידי עצמו, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: בכסף ע"י עצמו, ובשטר ע"י אחרים, ובלבד שיהא הכסף משל אחרים.

הגמרא מבארת מהיכן נלמד שעבד כנעני נקנה בכסף שטר וחזקה (שם):

מנלן? דכתיב: והתנחלתם אותם לבניכם אחרים לרשת אחוזה, הקישן הכתוב לשדה אחוזה, מה שדה אחוזה נקנה בכסף, בשטר ובחזקה, אף עבד כנעני נקנה בכסף, בשטר ובחזקה. אי מה שדה אחוזה חוזרת לבעלים ביובול, אף עבד כנעני חוזר לבעלים ביובול? תלמוד לומר: לעולם בהם תעבדו.

כלומר, עבדים כנענים הוקשו לשדה אחוזה, וכמו ששדה אחוזה נקנה בכסף שטר וחזקה כך גם עבדים (וכך גם מובא בירושלמי עם פירוט מהיכן נלמד שדה אחוזה שנקנה בג' הקניינים).

הגמרא מביאה ברייתא שמוסיפה עוד קניין, וזה לשונה (שם):

תנא: אף בחליפין.

כלומר, העבד נקנה בכסף בשטר ובחזקה ואפילו בחליפין (קניין סודר, ושאר החלפות). הגמרא מבררת מדוע התנא לא הוסיף את החליפין, ועוד יחשוף שמואל שיש עוד קניין בעבדים וזה לשונה (שם):

ותנא דידן? מילתא דליתא במטלטלין קתני, מילתא דאיתא במטלטלין לא קתני. אמר שמואל: עבד כנעני נקנה **במשיכה**, כיצד? תקפו ובא אצלו - קנאו, קראו ובא אצלו - לא קנאו. בשלמא לתנא דידן, מילתא דאיתא במטלטלי לא קתני, דליתא במטלטלי קתני, אלא לתנא ברא ניתני משיכה! כי קתני - מילתא דאיתא בין במקרקעי בין במטלטלי, משיכה דבמטלטלי איתא במקרקעי ליתא - לא קתני.

כלומר ישנם שלושה סוגי מקורות תנאיים:

- משנה- מביאה רק קניינים שקונים בקרקעות ולא במטלטלים.
- ברייטא- מביאה קניינים של קרקעות, וגם של מטלטלים יחד.
- מימרת שמואל- מביא גם קניינים שקונים רק במטלטלים.

נראה שיש לדייק שהמשנה בתחילה לא נקטה מספר כמו בקניין אשה "נקנית בשלוש דרכים" משום שאלו לא הקניינים הבלעדיים. אך מאידך כתבה רק קניינים מיוחדים הנלמדים משדה אחוזה בלבד ולא שאר קניינים משולבים. הברייטא מוסיפה גם קניינים של קרקע ומטלטלים יחדיו, ואפשר לדייק זאת במילה 'אף בחליפין', כלומר אפילו קניין חליפין שמשלב בתוכו גם קניין במטלטלים.

שמואל הוסיף שעבד נקנה במשיכה, ונתן גם ביאור, שיש למשוך את העבד בחזקה וזהו קניין משיכה (ולא בקריאה). הגמרא מקשה על שמואל, שאפשר לקנות בהמה ע"י קריאה, אך הגמרא מחלקת שהבהמה הולכת אחר דעת הקונה.

ונראה לענ"ד שג' החילוקים בסוגי הקניין, מבטאים שלוש בחינות ביחס לעבד הכנעני. רש"י (ד"ה שדה) ביאר שעבד גוי נקרא עבד כנעני על שם צאצא של חם- כנען שעליו נאמר "עבד עבדים". ויש לעיין מדוע צאצאי חם הם עבדי עבדים? וביארו המפרשים (עיי' שם משמועל יתרו ועוד) שהעבד הכנעני מבטא את מהות החומר. ואם החומריות לא תהיה כפופה לעולם הרוח אזי היא יכולה ליצור נזקים כדור המבול.

בחינה ראשונה ביחס אל העבד היא בירושתו כשדה אחוזה, כלומר העבד הוא כמו שדה שצומח ממנו פעולות המקיימות את ההופעה הנצחית של עמ"י. וזה מתבטא בקרקע שהיא לעולם עומדת, וכן בירושה העוברת מדור לדור.

בחינה האחרונה ביחס אל העבד כקניין משיכה בו נקנים בהמות, מביא אותנו להבנה שהעבד נמשל לחומר שכלה ועובד ככל חומר במציאות.

הבחינה האמצעית ממצעת בין שני סוגי הקניין, החומר הנצחי, לבין החומר שכלה. והוא קניין חליפין שיש בו שתי בחינות: א. סמלית רוחנית כקניין סודר, שהוא מעשה קניין. ב. חלופה שווה בשוה, חפץ בחפץ, כלומר חומר בחומר.